

Stig Sæterbakken

Mit hjerte tilhører Europa, derfor er mit hjerte knust

At være europæer betyder at give afkald på en del af sin nationale identitet og få mulighed for at blive — hvad? Ingenting, mener Sæterbakken. Og derfor elsker han Europa.

"Ingen nordmænd blandt de tilskadekomne." Sådan opsummeres alle nyheder fra udlandet om ulykker, terrorangreb eller katastrofer. Og når jeg siger alle, mener jeg alle, undtagen i de tilfælde hvor nordmænd rent faktisk *er* blandt de tilskadekomne, hvilket så medfører, at hvad der ellers ville have været et kort indslag eller en enkelt reportage i nyhederne, bliver en række reportager, der strækker sig over flere dage, hvis situationen er katastrofal nok.

25. juli 2005: "Mindst 88 mistede livet i terrorangrebet ved feriestedet Sharm el-Sheik i Egypten. Ingen nordmænd kom til skade ved angrebet."

14. august 2005: "121 døde, da et fly fra det cypriotiske flyselskab Helios styrtede ned lige uden for Athen. Der var ingen nordmænd blandt passagererne".

28. september 2005: "12 blev dræbt, da en selvmordsbomber sprængte sig selv i luften ved Den Internationale Brigades hovedkvarter i Kabul, Afghanistan. Ingen nordmænd kom til skade ved eksplosionen".

Naturligvis har alle lande forpligtelser over for mulige slægtninge til mulige borgere, der befinder sig andre steder i verden, og i den forbindelse giver forsikringerne mening. Men hvorfor "nordmænd"? Hvorfor fik vi kun at vide, at "én nordmand savnes", da jordskælvet ramte Pakistan i oktober 2005, når der er en stor pakistansk befolkningsgruppe i Norge?

Jeg tror, vi alle deler en afsmag for den slags åbenlyse udtryk for egocentrisme. Der er da også nogle blandt de ikke tilskadekomne, i dette tilfælde nordmænd, der med jævne mellemrum udtrykker afsky over for dette "først mig selv og så mig selv"-perspektiv, som det tydeligt afslører.

Alligevel bliver sætningen til stadighed tilføjet rapporterne om lidelser fra hele verden, som et pinligt omkvæd fra en popsang, man ikke bryder sig om, men ikke kan få ud af hovedet. Det er i sandhed et grotesk scenarie: Mens lemlæstede børn skrider i smerte, går man ud fra, at vi drager et lettelsens suk, fordi ingen af dem er af samme nationalitet som os. Men hvor langt mon vores identifikation og medfølelse med dem, der lider, strækker? Eller sagt på en anden måde: Hvor mange hører til på vores liste over "ikke tilskadekomne"?

Ingen europæere blandt de tilskadekomne

Kan man fx forestille sig en nyhedshistorie, der afsluttes med følgende forsikring: "Ingen europæere blandt de tilskadekomne"?

Med al sandsynlighed ikke. Hvorfor ikke? For det første pga. de tvivlsomme associationer det vækker af et rigt kontinent og dets grænser til resten af verden — af de rige, der sørger for sig selv på grænsen til den "tredje verden", af at vores følelser af slægtskab og solidaritet går her til og ikke længere, at her til og ikke længere er vi villige til at investere vores moralske og følelsesmæssige kapital. For det andet fordi det sikkert ville vække alt for mange ubehagelige minder til live, minder om fortidens undertrykkelse og imperialisme, ting vi helst ikke vil mindes om, og dertil kommer de fascistiske konnotationer, idéen om et forenet europæisk folk hævet over folk fra andre kontinenter, et Fort Europa som en bastion mod resten af verden og dens behov.

Men hvad hvis vi gjorde det modsatte, indsnævrede vores medfølelsesradius i stedet for at udvide den? Ville det blive accepteret?

Som bekendt har Norge to officielle sprog. Det ene er bokmål — altså børgernes sprog — en moderniseret form af det, der engang var standardnorsk, der stammede fra dansk. Det andet er nynorsk — et sprog, som lingvisten Ivar Aasen skabte i midten af det 19. århundrede, et syntetisk sprog, der er baseret på norske dialekter fra alle dele af landet.

Vores to forskellige sprog har været — og er stadig — et stridspunkt, eftersom forskellige dele af landet har enten bokmål eller nynorsk som første sprog. Fx har vi kontroversielle love, der regulerer brugen af nynorsk i radio og tv. Vi har nynorske forlag, aviser, der kun bruger nynorsk osv. Og modsat: Aviser, der nægter at trykke artikler på nynorsk.

Denne sprogstrid har stået på i over 150 år og er blevet del af vores politiske hverdagsliv i en sådan grad, at nogle hævder, at Norge er opdelt i fem eller seks selvstændige regioner, defineret ud fra det mest udbredte sprog; regioner, der har minimal kontakt med hinanden, som stater i staten. Dette er en overdrivelse. Men det faktum, at det alligevel er muligt at sige sådan noget i fuld alvor, peger på, hvor dyb denne sprogstrid er. Og det viser, hvor uforsonlige begge sider har været fra tid til anden.

Kunne man så forestille sig, at der i et indslag om et biluheld på en lokal tv-station i Vestnorge afslutningsvist var en oplysning til seerne om, at ingen nynorsktalende var blandt de døde? Eller i Øst Nytt, et nyhedsprogram, der dækker Oppland, hvor jeg bor: "Ingen med bokmål som første sprog blandt de tilskadekomne"?

Naturligvis ikke, dette ville virke stødende, umoralsk, for ikke at sige umenneskeligt. Denne indsnævrings absurditet — medfølelse afgjort af dialekt — møder de tvivlsomme politiske og historiske betydninger af udvidelsen: Medfølelse for europæere før asiater, afrikanere osv. Men mellem disse forargelige grænser, eller diskriminationer, ligger en afgrænsning, eller diskrimination, der fremstår logisk. Mellem det moralsk forkastelige og det politisk umulige "ingen nynorsktalende blandt de tilskadekomne" og det fascistiske, racistiske og imperialistiske "ingen europæere blandt de tilskadekomne" har vi så "ingen nordmænd blandt de tilskadekomne". Af en eller anden grund synes dette acceptabelt. Hvis man forsøgte at måle denne diskrimination mere præcist, ville man sikkert kunne se, at dens styrke aftager

proportionelt med den geografiske afstand. I Norge får ulykker, der sker for danskere eller svenskere, en del opmærksomhed, fremkalder en temmelig dyb medfølelse og fører til et temmelig stort engagement. Ulykker hvor briter eller tyskere er indblandet i lidt mindre grad, men medfølelsen er stadig temmeligt stor. Gradvist aftager det, jo længere sydpå, østpå eller vestpå man kommer. Med én stor undtagelse: USA, som er langt væk, faktisk bogstaveligt talt på den anden side af jorden, men som alligevel i ånd og kultur ligger så tæt op ad Norge, at man skulle tro, det var et naboland.

"En bilbombe eksploderede i Bagdad i morges. Ingen nordmænd eller nordamerikanere blandt de tilskadekomne."

Norges selvstændighed og afhængighed

Norges historie som et selvstændigt land er kort. Norge har to gange været i union med andre lande, først Danmark, dernæst Sverige (i 2005 fejrede vi hundredeårsjubilæet for opløsningen af den svensk-norske union). Og Norge har, interessant nok, to gange stemt "nej" til at tilslutte sig EU.

Jeg mener, det er hævet over enhver tvivl, at vores fortid som unionspartner, der i vores nationalmytologi er blevet synonym med besættelse, spiller en stor rolle i vores stærke modstand mod EU. Engang blev vi "styret fra København", dernæst "styret fra Stockholm", og nu modsætter vi os at blive "styret fra Bruxelles". Samtidig har vores udenrigspolitik siden 2. Verdenskrig været stærkt påvirket af USA's udenrigspolitik og USA's interesser i Europa, og dette i en sådan grad, at man kunne sige, at vi har været "styret fra Washington". Vores medlemskab af Nato har i modsætning til et potentielt medlemskab af EU været forholdsvis ukontroversielt i Norge, og det er ikke uden grund, at Norge er blevet beskrevet som den artigste og mest ivrige elev i natoklassen. På samme måde er vi præget af amerikansk film og musik, amerikansk mad og amerikansk kultur i sin helhed i en sådan grad, at vi har gjort den til vores egen. Så mens amerikansk indflydelse er næsten udfordret, politisk, kulturelt og kommercielt set, betragtes Europa med angsten for indflydelse — som Harold Bloom kunne have beskrevet det — som var det plaget af noget, USA er fri for. Mens døren til Europa har været mere eller mindre lukket, har døren til USA stået på vid gab.

"En bilbombe eksploderede i Bagdad i morges. Ingen nordamerikanere eller nordmænd uden dansk eller svensk blod i åreerne i tre eller flere generationer blandt de tilskadekomne."

Vores union med Danmark varede over 400 år. Det danske styre omtales ofte som "400-års-natten", et udtryk, der er lånt fra Ibsens Peer Gynt (for øvrigt på foranledning af tossen Huhu, som Peer Gynt møder i Cairo). For nylig har forskning dog sået tvivl om vores forestillinger om denne lange undertrykkelse, som vi, tydeligvis den svagere halvdel af det siamesiske tvillingepar Danmark-Norge, levede med under unionstiden. Udgravninger ved Kaupang, der regnes som Norges ældste by og derfor er et vigtigt nationalsymbol, har fx vist, at den ikke blev grundlagt af nordmænd, men af danskere, der handlede i området i slutningen af det 8. og begyndelsen af det 9. århundrede. Som det for nylig blev påpeget i *Norge — et lite stykke verdenshistorie* (Bromark and Herbjørnsrud, 2005), må videnskabsmænd og historikere ændre deres fortolkninger af vigtige arkæologiske fund fra Vikingetiden, som fx Oseberg-skibet, der også er et betydningsfuldt nationalsymbol, som man nu mener, danske konger efterlod i Norge.

Med andre ord: En væsentlig del af den kultur, som vi tænker på som fundamentalt norsk, som symboler på Norge som nation, har vi fået af fremmede, først og fremmest danskere. Især den handelsmæssige indflydelse fra dansk kultur går meget længere tilbage end de 400 år, hvor danskerne regerede. Snarere end en positiv og konstruktiv periode med selvstændighed efterfulgt af en negativ og destruktiv periode med undertrykkelse og tvang har der konstant været en massiv indflydelse fra Danmark. 400-års-natten viser sig at være en tusind år lang dag og nat.

Dette burde være indlysende. Men det er det ikke. Tværtimod støder det voldsomt sammen med et helt grundlæggende begreb, en grundlæggende idé. Fordi vi er opdraget til at tro, at det er i vores frigørelse fra andre, i vores kamp for frihed, at vores nationale arv er blevet formet. Først når vi har skærmet os af for indflydelse, ikke udsættes for den, har vi fundet os selv. Vores ægthed, vores norskhed, er det, der blev undertrykt under unionerne, og det, der kunne blomstre på ny, efter at vi vandt vores frihed tilbage.

Verden holder øje med Norge!

Det er, som om Norge, et lille land, som er ungt hvad angår selvstændighed, stadig befinder sig i en fase af pralende selvglæde. At være norsk er en kvalitet i sig selv, det norske hyldes for at være norsk. Ibsen er ikke en stor forfatter. Ibsen er en stor norsk forfatter. Det er ikke hans fantastiske forfatterskab, man interesserer sig for i Norge. Det er den storslåede kendsgerning, at denne fantastiske, internationalt anerkendte forfatter var norsk.

Som om vores tænkning udspringer af en slags mangelfuldhed ... Som om vores udgangspunkt er utilstrækkeligt, betydningsløst, ikke værdsat af de andre, dem vi måler os med, de store, mægtige nationer, de gamle civiliserede samfund ... Som om der er noget, vi skal bevise ... Noget vi skal retfærdiggøre ... Så når vi fortæller verden om den norske storhed, er det, som om vi i virkeligheden udtrykker en dyb frustration, der udspringer af et lammende mindreværds kompleks. Vi betragter os selv som provinsielle, hvorfor vi glædes over alle tegn på, at vi ikke er det og derfor understreger disse tegn, så meget vi kan. Og vi forstår ikke, at det, vi egentlig understreger, er vores behov for denne understregning — vores behov for anerkendelse som et folk, en nation.

Selv længe efter, at Oslo-aftalen blev vræget, og palæstinensiske intellektuelle gjorde den synonym med "en ny apartheid", er vi stolte af, at den første fredsaftale, der fandt støtte hos både israelere og palæstinensere, bærer navnet på vores hovedstad ... Da Mossad-agenter dræbte en mand, de troede var en arabisk agent (i øvrigt i min hjemby Lillehammer) — det skete i 1972 og er det eneste politiske mord, der nogensinde har fundet sted på norsk jord — var norske aviser fulde af stolthed over al den opmærksomhed, denne lille norske by pludselig fik. "Verden holder øje med Norge!" skrev de, fordi de amerikanske, britiske, franske og tyske aviser alle havde historien på forsiden. Det åbenlyst tragiske ved hændelsen druknede fuldstændigt i en slags morbid begejstring over, at Norge — endelig! — kunne lægge scene til en internationalt betydningsfuld begivenhed.

Denne retorik vendte tilbage 20 år senere og igen til Lillehammer, da byen blev valgt som vært ved vinter-OL i 1994. Retorikken var virkelig fuldstændig den samme: "Verden holder øje med Norge!", "Alle taler om Lillehammer!" Politisk mord eller de Olympiske Lege, hvad gør det, så længe det får verden til at se i vores retning, får den til at lægge vægt på vores ydmyge yderpost. Og

hvis vi stadigvæk er imponerede over vores egen storhed, er det så, fordi vi ikke helt har nået den endnu? Eller som Gombrowicz skrev i sin dagbog: "Hvis et modent land vurderer sine egne bedrifter med måde, tager det livskraftige land ikke notits af dem."

Min pointe er enkel. Norge frembragte ikke Ibsen. En sammenblanding af indflydelser og impulser, og ikke mindst en hel verden af litteratur, frembragte Ibsen (inkludativ, bliver jeg nødt til at understrege, en norsk indflydelse, norsk litteratur). Ligesom vores specifikke norske værdier, som vi helst vil tænke på dem, ikke er blevet skabt i perioder af isolation og selvstændighed, men i perioder med massiv påvirkning, tvungen såvel som frivillig. Vores norskhed, hvis noget sådant eksisterer, er udviklet i en krydsild af påvirkninger udefra lige fra begyndelsen.

Da Ibsen skrev *Peer Gynt* — som kan ses som en brutal henrettelse af norsk stolthed og indbildskhed, eller man kunne sige menneskelig stolthed og indbildskhed generelt — boede han i Italien. Han vendte så at sige perspektivet på hovedet. I stedet for at sidde i Norge og studere verden, placerede han sig selv i verden for at studere Norge.

Den østrigske filosof Otto Weininger var så stor en beundrer af Ibsen og af *Peer Gynt* i særdeleshed, at han (ligesom Joyce senere) lærte norsk (dvs. dansk) for at kunne læse Ibsen på originalsproget. Weininger tog til Kristiania i august 1902 for at overvære premieren på *Peer Gynt* på Nationaltheatret. Han vendte tilbage til Wien helt ude af sig selv efter at have set sit yndlingskuespil med dets skændige, for ikke at sige hadske, repræsentation af den norske nationalånd omdannet til et idyllisk, nationalromantisk melodrama (som Told Holtet fortæller det i *Peer Gynt—versjonen*, 2003). Og sådan er det blevet opført lige siden, helt op til i dag.

Selv dét, en dødelig kritik, har vi formået at omdanne til en gallaforestilling, en romantisk fejring af vores "nationalånd", vores personlighed og særpræg.

Et slægtskab med Europa?

Jeg kan ikke lade være med at tænke på, at navnet på et af vores førende nationale ikoner — Peer, et helt almindeligt norsk navn — staves på den gamle måde med to e'er, og at det norske ord for "europæere" er "europeer", også med to e'er. Euro–Peer Gynt.

Føler jeg noget slægtskab med Europa? Ja, gennem litteraturen. For nogle år siden, ved en oplæsning i forbindelse med udgivelsen af min første essaysamling, blev jeg præsenteret som en norsk forfatter, der læser megen udenlandsk litteratur, én, der er "internationalt orienteret". Jeg var forbløffet. Det var simpelthen ikke faldet mig ind, at jeg mestendels læser bøger af udenlandske forfattere. Jeg havde heller ikke tænkt på, at i den essaysamling, jeg skulle til at præsentere, blev ikke en eneste norsk forfatter nævnt. Tanken var ikke faldet mig ind, fordi jeg, indtil den aften, tænkte på den litteratur, jeg læste, og som betød noget for mig, som litteratur, ikke udenlandsk litteratur.

Mine forfædre er ikke Ibsen, Bjørnson og Hamsun. Mine forfædre er Kafka, Beckett og Céline. Det synes jeg ikke, der er noget opsigtsvækkende i, og jeg ville heller ikke have skænket det en tanke, hvis ikke jeg var blevet præsenteret sådan den aften for ca. 10 år siden.

I den sammenhæng kan man sige, at mit hjerte tilhører Europa, mere end det tilhører Norge. Jeg kender europæerne bedre, end jeg kender nordmændene. Jeg kender sikkert europæisk litteratur bedre — og det kan jeg sige med ham, der præsenterede mig, som vidne — end jeg kender norsk litteratur.

Og dette hjerte, mit europæiske hjerte, er knust. Det er knust i den betydning, at det tilhører noget, der er så komplekst og indbyrdes uforeneligt, at det aldrig kan handle — eller blive betragtet — som ét. Og da jeg blev opmærksom på det, hvornår det end var, var mit hjerte, mit europæiske hjerte, allerede i stykker. Det var knust, inden det trak sig sammen første gang.

Derfor ser jeg primært begrebet "europæer" som et negativt begreb. At definere mig selv som europæer gør det en smule sværere for mig at definere mig som nordmand. I begrebet "europæer" ligger en trussel mod det nationale. En europæer er en dysfunktionel nationalist.

Jeg holder af min europæiske identitet, fordi den fratager mig en del af min norske identitet og bytter den ud med ... ingenting.

For strengt taget er Europa ingenting. Europa er en umulighed, en selvmodsigelse. Europa er en fiktion. Europa er en litterær konstruktion, holdt sammen af romaner og digte i højere grad end af lande og regeringer.

At være ingen

At erklære sig som europæer er at svare, "jeg er ingen", når Polyfem spørger efter ens navn. Kyklopen kræver et klart svar, Odysseus afviser ham med et absurd, og ved hjælp af dette snedige svar kommer han fri, han redder sig selv. Svaret "jeg er ingen" giver ham hans frihed tilbage, den frihed, han behøver for at kunne redde sig selv og sit mandskab (eller hvad der er tilbage af det). Det giver ham frihed til at bevæge sig, så han kan fortsætte sin rejse og nå sit højeste mål: *at vende hjem*.

Odysseus' svar er litterært. Han gør brug af et litterært virkemiddel for at slippe fra sin egen skæbne. Er det ikke det, litteratur gør? Løfter os op og væk, væk fra os selv, vores forudsatte mål ... Vi bliver ingen. Dvs. vi kan være hvem som helst, på samme måde som en roman gennem sit poetiske sprogs kraft åbner nye mentale universer i os, gør det muligt at træde ind i en hvilken som helst verden ved at gøre den læselig, ikke nødvendigvis acceptabel, men læselig og i den forstand forståelig. En roman — altså en god roman — kan således gøre det muligt for os at forstå fx en pædofils eller en nazists tanker og moralske og følelsesmæssige univers. Den kan gøre det muligt for os at identificere os med det, gøre os i stand til at genkende det i os selv. Fordi vi er mennesker. Og at være menneske betyder, at man også indeholder dét. Spørgsmålet "Hvem er vi?" afvises til fordel for spørgsmålet "Hvad er det muligt for os at blive?"

På samme måde som jeg ser Europa som noget negativt, opfatter jeg litteratur som noget destruktivt i den forstand, at den gør det sværere for os at være os selv helt og fuldt, den ødelægger vores chancer for at opbygge dette "det er, hvem vi er, det er os" en gang for alle. At skrive (og at læse) er med Rimbauds ord at "blive en anden". Eller "blive andre", den ene efter den anden. At skrive (og at læse) er at skifte identitet hele tiden, konstant at minde sig selv om mulighederne for at være alle de andre, vi kunne have været eller stadig kan ende med at blive. I den skrivende (og læsende) stund bliver vi foranderlige. Vi bliver hvem som helst. Vi bliver ingen ...

Den listige påstand "jeg er ingen" er et paradoks, for ytringen forudsætter i sig selv, at der findes en person, der ytrer sig. At benægte sin egen eksistens vil til syvende og sidst sige at bekræfte den. Så længe bekræftelsen fortsætter med at udgøre en benægtelse. Og så fremdeles ...

Det er i denne forstand, at jeg forstår mig selv som europæer. Når jeg hævder en europæisk identitet, hævder jeg en identitet som ingen. Det er en hævden, der bør tages alvorligt. Og det er en intethed, jeg føler mig tilpas i.

Forelæsning fra symposiet Re-Visions: Literary Exchange in an Enlarged Europe, organiseret af Litteratur uden Grænser og Inizjamed i Valetta, Malta, november 2005.

Published 2006-05-09

Original in English

Translation by Kristine Marie Berg

Contribution by Lettre Internationale (Denmark)

First published in *Lettre Internationale* (Denmark) 10 (2006) and *Magyar Lettre Internationale* 59 (2005) (Hungarian version)

© Stig Sæterbakken

© Eurozine